

Clint Eastwood som intelligensaristokrat

Den urstyva öppningen är behållningen av Clint Eastwoods återkomst i actiongenren, menar Erik Hedling.

Clint Eastwoods status som amerikansk nationalikon har stärkts under det senaste decenniet; han är inte bara den tyste länge ensam mannen som yttar lakoniska repliker i stil med *Opinions are like assholes. Everybody's got one* och förpassar bovorna till de sälla jaktmarkerna. Han har också blivit en *auteur*, en filmkonstnär, vars verk drar mängder av cinefiler till biograferna, särskilt i Frankrike.

Månadens film

Absolut makt
Regi: Clint Eastwood
Manus: William Goldman
Foto: Jack M Green
Musik: Lennie Niehaus
Med Clint Eastwood, Judy Davis, Gene Hackman, Laura Linney m fl

Just exponeringen av en självmedveten konstnärstatus i filmer som *Vit jägare, svart hjärta* (1990) och *De skoningslösa* (1992) apostroferades särskilt av Paul Smith i boken *Clint Eastwood: A Cultural Production* (London, 1993) och i en intressant studie av manligheten på film (*Acting Male: Masculinities in the Films of James Stewart, Jack Nicholson and Clint Eastwood*, New Brunswick, 1994) betonade Dennis Bingham Eastwoods gradvisa nedmontering av den egna maskuliniteten från actionfilmer som *Dirty Harry* (1972) eller *Magnum Force* (1974), främst just i *De skoningslösa* där Clintan som nedskadad revolverman ses trevande i svinstian.

Resonemanget skulle också kunna tillämpas på Eastwoods näst senaste film, den bitterljuva *Broarna i Madison County* (1995) där den skicklige filmregissören Clint

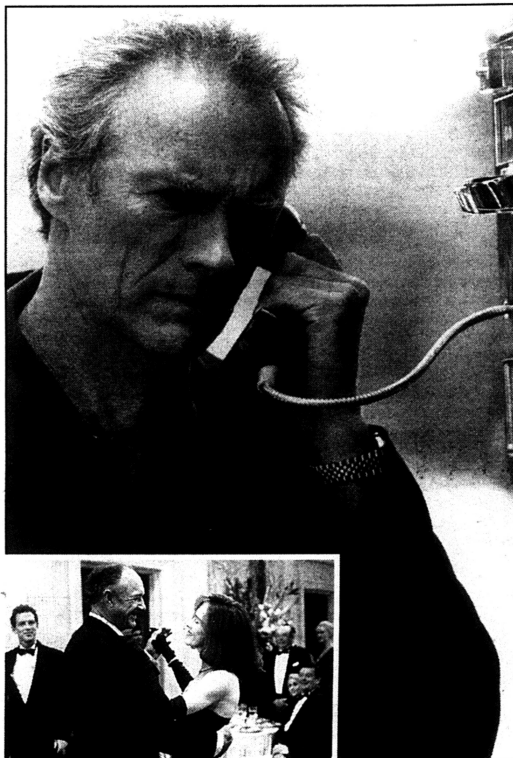
Eastwood tonade ned den inte fullt så briljante skådespelaren Eastwood och lät Meryl Streep sköta agerandet i ett habilt stycke *kammerspiel*.

I sin senaste film, *Absolut makt*, är Eastwood emellertid tillbaka som populistisk amerikansk superhjärte: orädd, hyperintelligent och med en omutlig moral. *Luther Whitney* heter hans karaktär, ett namn som tydligt alluderar höga etiska ideal (Martin Luther och färgen vitt!). Han gestaltar en godhjärtad tjuv, kalkerad på den amerikanska mytologi, särskilt omhuldad av antifederalistiska populisterna, som kretsar kring den lille mannens kamp mot etablissemangen och härstammar från legenden om Jesse James, tjuven som tar från de rika och ger till de fattiga.

Lysande inledning

Filmens inledning är helt enkelt lysande. Under ett inbrott blir Luther ofrivilligt vittne till hur två Secret Service-män mördar den amerikanske presidentens älskarinna under en sadomasochistisk sexualakt som spårar ur. Presidenten, en vidrig skurk, fjärran från den förklädde gud som räddar världen i *Independence Day*, gestaltas med sedvanlig auktoritet av Gene Hackman, vars patenterade varglande exponeras rikligt; hans häxa till stabschef, med samma grad av skådespelarskicklighet, av Judy Davis. Kameran glider försiktigt omkring i dessa av *tight suspense* genomsyrate inledningsminuter, dialogen är reducerad till ett absolut minimum å la Hitchcocks *En studie i brott* (1957). Som åskådare är man hänförd av skeendet, som kritiker överväldigad av det urstyva hantverket.

Vita Huset försöker mörklägga det hela, men Luther lurar dem. Hela skeendet anknyter påtagligt till 1970-talets febriga konspirationsthriller, i stil med Alan Pakulas *Det sista vittnet* (1974), Arthur Penns *Dödligt utspel* (1975) eller Pakulas Watergateskildring *Alla*

Ärrad Eastwood återvänder – denna gång som intelligent tjuv i bästa amerikanska underdog-tradition. I undre bilden visar USA:s president, i Gene Hackmans gestalt, tänderna för sin stabschef, spelad av Judy Davis. (Foto: Graham Kuhn)

presidentens män (1976). En annan relevant jämförelse är den med den populistiska retoriken om sammanstygningar på toppnivå i Oliver Stones *JFK* (1991). Men på det planet tappar Eastwoods film både i tempo och trovärdighet, även om enskilda scener fortfarande glänser till, som mötet mellan Luther och detektiven Seth Frank (Ed Harris) på en museirestaurang.

I andra scener tar klichéerna överhanden. Att Luther beskrivs som en förvandlingsvirtuos, som med blixstens hastighet kan ändra sitt utseende och glida undan lagens långa arm, är ett särdeles misslyckat grepp. Få skådespelare har Eastwoods fysiska scenärvaro och vare sig han har skägg, klär sig i Mr Walker-liknande överdragskläder eller i polisuniform

formligen skiner den välbekanta apparitionen igenom – att detta för publiken så anslående faktum skulle kunna undgå filmens jägare ter sig i det närmast befängt.

Lika ansträngd är den havererade relationen till dottern som gradvis återupprättas under berättelsens gång. Det söka symboliska förhållandet till en yngre generation som ska inse att gammal är äldst blir i förlängningen för påträngande. Att Luther är amatörkonstnär och både inleder och avslutar filmen med sina teckningar är ett sätt för Eastwood att exponera sin autestatus, den grånade actionhjälden som konstnär.

Presidenten, en vidrig skurk, gestaltas med sedvanlig auktoritet av Gene Hackman, vars patenterade varglande exponeras rikligt.

I *Absolut makt* återvänder alltså en ärrad Eastwood från fornstora dagar. Än en gång är han den ensamma hämnaren som skapar rättvisa i ett ruttet samhälle och ger korrumperade politiker betalt för gammal ost, just som i *Dirty Harry*. Det är bara det att medlen är anorlunda: istället för magnumrevolvern och de breda axlarna är det med hjärnan som skurkarna besegras: Eastwood som intelligensaristokrat, som konstnär. I den rollen övertygar han inte alltid.

Ändå ska sägas att filmen är sevärd. Början tillhör det absolut främsta Eastwood någonsin skapat, och är lika anslående i stilistisk bravura som uppjörelsen i korridan i slutet av Sergio Leones västern *Den onde, den gode och den fule* (1966), då Clintan en gång tog min generation med storm.

ERIK HEDLING

Estland blir Jaan Kross kallad *Traktorn* av sina författarkolleger. Smeknamnet är ingalunda avsett att ge associationer till symbolen för den senaste ockupationsmaktens socialrealistiska estetik.

Skönlitteratur

Jaan Kross
Motståndsskeppet
Öv. Ivo Ilstie, Birgitta Göransson
Natur och Kultur, 1997

Nej, det syftar på den 77-åriga gentlemannens imponerande produktivitet, som inte bara innefattar högklassiga romaner utan också ett oförtruet arbete med att hjälpa medborgare i kontakter med myndigheter och andra juridiska frågor. Denna förankring i sin publik gjorde att Jaan Kross fick en plats i parlamentet efter Est-

Gammal epiker danar nytt

Jaan Kross' *Motvindsskeppet* är en ovanlig historisk roman, som rikt lönar sin läsare, skriver Jan-Ewert Strömbäck.

lands självständighet. Han ställde upp på det rödgröna förbundets lista (utan att vara medlem). Men efter ungefär halva mandatperioden lämnade han platsen – inte som en protesthandling, utan eftersom, som han förklarade, "politik kan i och för sig vem som helst ägna sig åt, men avslutna mina oskrivna verk, det kan bara jag göra."

Nu har denne traktor satt nya spår i Sverige – med romanen *Motvindsskeppet*, som handlar om stelloptikern Bernhard Schmidt,

född 1879 på Nargö och död i Nazi-Tyskland 1935.

Gång på gång har Kross berättarteckniskt nydanat den historiska romanen. Så också här. Hans sätt att utgå från tillgängliga dokument, arbeta med parallellhandlingar och avsiktligt blanda fiktion och fantasi gör att läsaren inser att det autentiska faktiskt kan vara synnerligen lögnaktigt (när det avskiljs från ett sammanhang), medan ett poem och en dröm ger en mera sann bild av en tid eller människa.

Det hindrar inte författaren från att laborera med exakteter. Sålunda låter Jaan Kross sin huvudperson, som ju har rymden som arbetsfält, beskriva förkrisningsinflationen som att dollarn kostar i tyska mark inte längre 1,1 utan "11 gånger avståndet till månen".

Titeln *Motvindsskeppet* syftar dels på ett av Schmidts stora projekt, en uppfinning som gjorde det möjligt att segla rakt mot vinden utan att kryssa, dels på den hårt arbetande och skygge Bernhard Schmidts existentiella resa

genom livet, kantad av hans gärning, förhållandet till ön och den döende modern och en kärleks-historia av det plågsamt återhållsamma slaget.

Nordiskt tungsinne

Jaan Kross är en det nordiska tungsinnets epiker och det händer, det ska medges, att läsaren upplever motvind. Ambitionen att ge en fullständig skildring av ett (tänkt) öde gör att berättelsen någon gång är överlastad av detaljer och inre monologer. En annan invändning gäller bokens baksidestext, som är ett exempel på det utbredda oskicket att avslöja alldeles för mycket. Ty den som när målet och, utan att vara förberedd, tar till sig Jaan Kross teori om omständigheterna kring Bernhard Schmidts död blir rikligt belönad.

JAN-EWERT STRÖMBÄCK